

A logó árnyékában

Jan van den Boomen: Tűzön, vízen, árnyékban

1 Ekkortól beszélhetünk a műfaj expanziójáról a magyar zsánerirodalomban.

2 Még a zsáner kedvelőinek körében is gyakran találkozni azzal a megnyilvánulással, hogy éles különbséget tesznek a logós és a nemlogós fantasyk között, s az előbbi csoportba tartozókat nem tartják komoly teljesítményeknek (vagy eleve nem is olvassák őket). Mivel itt egy súlyos általánosításról van szó, ezt a hozzáállást a magam részéről az előítéleten alapuló kirekesztés ékes példájának tartom.

3 E tekintetben reprezentatívnak tartom Kornya Zsolt véleményét, aki különböző fórumokon többször is beszélt arról, hogyan látja az irodalom és a szerepjáték kapcsolatát. Például itt:

http://3mmm.blog.hu/2015/02/09/melyinterju_raul_reni-errel. Valamint itt:

<https://www.youtube.com/watch?v=XYguk3zrCUo> és itt: <https://www.youtube.com/watch?v=mSLpZgTm6mA> [Letöltve: 2015.09.26.]

4 Jan van den BOOMEN, *Tűzön, vízen, árnyékban*, Delta Vision, Budapest, 2010.

A magyar fantasy-irodalom nehezen választható el a magyar szerepjáték-kultúrától. Nemcsak azért, mert a 90-es évek¹ folyamán jelentkező fantasy-írók jelentős része rendelkezett szerepjátékos gyökerekkel (ámbar ez sem elhanyagolható szempont), hanem azért is, mert az ekkor született művek többsége valamilyen szerepjátékos logó (Worluk, Cherubion, M.A.G.U.S., Ars Magica) alatt jelent meg, azzal a nem titkolt céllal, hogy további kiterjedést kölcsönözzön az adott szerepjáték-világnak. A kapcsolat a szerepjáték és az irodalmi művek között sokszor teljesen nyilvánvaló. Azok mellett a művek mellett, amelyek a szerepjáték-világ háttérét igyekeznek megrajzolni, illetve színesebbé tenni, szép számmal találunk olyanokat, amelyek kalandjáték-modulokra épülnek, vagy éppen ténylegesen lejátszott partikat mesélnek újra (némi módosítással). Természetesen az ilyen művek között is akadnak szórakoztató alkotások (kezdve mindjárt John Caldwell [Nemes István] fantasy-berkekben mára kultikussá vált regényével, *A Káosz Szavával*), ezek irodalmi relevanciája azonban igen csekély. Sőt, talán nem tévedek nagyot, ha azt mondom, hogy éppen e művek felelősek az úgynevezett szerepjátékos (más néven: logós) fantasyk megbélyegzéséért.² Természetesen szó sincs arról, hogy minden szerepjáték-alapú fantasy gyenge minőségű alkotás lenne. Éppen ellenkezőleg, ha kellően kitaratóak vagyunk, a művek tengerében olykor egy-egy gyöngyszemre is rátalálhatunk. Úgy vélem, ebből a szempontból megkülönböztetett figyelmet érdemel a M.A.G.U.S.-logó alatt megjelent művek egy része (különösen Wayne Chapman [Gáspár András és Novák Csanád], Raoul Renier [Kornya Zsolt], Ray O'Sullivan [Galántai János] és Jan van den Boomen [Gáspár Péter] egyes művei). A törekvés, hogy eltávolodjanak a szerepjátékos alapoktól³ e szerzőknél meggyőző mesterségbeli tudással párosul. Az alábbiakban ezt az állítást próbálom meg igazolni Jan van den Boomen *Tűzön, vízen, árnyékban*⁴ c. regényének értelmezésén keresztül.

Azt, hogy Boomen regénye a Gáspár András és Novák Csanád által megalkotott fiktív világon játszódik, a regény paratextuális utalásrendszere többszörösen is jelzi. Egyrészt a könyv elején és a gerincén elhelyezett M.A.G.U.S.-logó hívja fel erre a figyelmet, másrészt a regény – igencsak színesnek mondható – függeléke is. A Quiron-tenger térségét bemutató

térkép mellett megtalálhatjuk itt a M.A.G.U.S.-kiadványokra jellemző ynevi szavak és kifejezések jegyzékét, valamint bónuszként egy leírást a kyr-toroni hangtan természetéről, továbbá néhány Kelet-Toronban népszerű étel receptjét. Ezek alapján máris képet alkothatunk e fikatív világ komplexitásának mértékéről. Boomen érdemei e világ kiépítésében vitathatatlanok, hiszen a *Tűzön, vízen, árnyékban* előtt három regényt (*Jó széllel toroni partra, Morgena könnyei, Sogron lángjai I.*), három elbeszélés-kötetet (*Fekete vizek, Kyr históriák, Toroni krónikák*) és egy világleíró könyvet (*Toron*) jelentetett meg a M.A.G.U.S. világában. A *Tűzön, vízen, árnyékban* magától értetődő módon kapcsolódik Boomen korábbi műveivel, illetve a M.A.G.U.S. világának egyéb kiadványaihoz (főként a szereplők, a helyszínek, a vallási vonatkozások és a toroni kifejezések révén), ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lehetne elolvasni előismeretek nélkül is. Tagadhatatlan, hogy egy roppant részletesen kidolgozott világról van itt szó, ez azonban – ezúttal legalábbis – nem megy a történet rovására. A világ elsősorban háttérként jelenik meg (és nem válik főszereplővé), az elejtett információk nem terhelik le feleslegesen az olvasót, inkább azt a célt szolgálják, hogy színesebbé és gazdagabbá váljon az elbeszélte történet. A különböző helyszínekre (Császár-sziget, Ladyr, Tiadlan stb.) és „történelmi” összefüggésekre (Orwella és a kilencek, toroni polgárháborúk stb.) történő utalások mind-mind azt a benyomást keltik, hogy az olvasott történet egy nagyobb egész részét képezi. Az ilyen jellegű intratextuális utalás-háló működtetése a logós fantasyk egyik meghatározó vonása.⁵

Mint a fantasyk egy (jelentős) csoportjában, a világépítés Boomen-nél is kulcskérdés. Amellett, hogy folyamatosan utal a M.A.G.U.S. világának egyéb szövegeire – létrehozva ezzel egy közös világ képzetét –, Boomen nagy hangsúlyt helyez a regényben megjelenő világ érzéki gazdagságának ábrázolására. A regény cselekményében kiemelt szerepet játszó város, Jadil bemutatása meglehetősen részletes. Miközben Jadil egyes részéről mesél, az elbeszélő arra is odafigyel, hogy a térbeli elrendeződés mellett a város atmoszféráját is érzékeltesse. Jadil úgy jelenik meg a regény lapjain, mint egy lüktető, élő organizmus, amelynek nemcsak kiterjedése van, hanem ízei, színei, illatai, egyszóval sajátos hangulata is. Ugyanez az érzéki gazdagság köszön vissza a regény más szöveghelyein is, például a császár-szigeti lakoma leírásakor. Az elbeszélő ezúttal sem elégszik meg a lakomán történet elmesélésével, de részletesen kitér a felszolgált ételek bemutatására is. Ha figyelembe vesszük a függelékben megjelenő ételek receptjeit, mindez úgy is felfogható, mint a világépítés non plus ultrája. Ugyanakkor azt sem árt szem elől tévesztenünk, hogy itt egy intertextuális utalással van dolgunk, ami némiképp ironikus távlatokba helyezi a világépítés kérdését.⁶ A könyv utószavában maga a szerző is utal arra, hogy a kyr vacsora bizarrnak tűnő fogásai nem az ő képzeletének szülöttei, hanem az ókor nagy ínyencének, Apiciusnak a *De re coquinaria* c. szakácskönyvéből származnak.

Ugyancsak a regény utószavában beszél Boomen arról is, hogy a regény megírásának apropója egy felkérés volt. Kornya Zsolt szeretett

5 A kérdésről bővebben: KESERŰ József, *Adalékok a fantasztikus világok építésének kérdéséhez* = *A párbeszéd eleganciája*, szerk. H. NAGY Péter – KESERŰ József, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom, 2015, 129–135.

6 Tegyük hozzá, nem ez az egyetlen ilyen intertextuális utalás a regényben. Identikus vagy módosított formában idézeteket találunk a könyvben Lovasi Andrásról, Paul Verlaine-től és Arthur Rimbaud-tól is. Ez az eljárás egyébként nem idegen más M.A.G.U.S.-íróktól sem (ld. Wayne Chapman: *A Halál havában*, Raoul Renier: *Acél és oroslán*). A jelenégről ld. HEGEDŰS Orsolya, *A mágia szövedéke*, Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 93–97. [Parazita könyvek 8.]

7 A nők az általam eddig olvasott M.A.G.U.S.-regényekben – a *Morgena könnyei* egyik cselekményszálát leszámítva (talán nem véletlen, hogy azt is Boomen írta) – jobbra másodlagos szerepet töltenek be.

volna összeállítani egy olyan M.A.G.U.S.-antológiát, amelyben a nők főszerepet kapnak. Sajnos az antológia nem készült el, Boomen azonban továbbgondolta a saját novellaötletét, s ennek eredménye lett a *Tűzön, vízen, árnyékban*. E körülményekkel magyarázható elsősorban, hogy a regény főszereplői nők, ami a heroikus, illetve a kard-és-boszorkányság típusú fantasykben nem igazán mondható megszokott jelenségnek.⁷ A cselekmény két szálon fut, amelyek – egy összekötő kapocs révén – az elejétől fogva összefüggnek egymással. A történet jelen idejében Kaat, Orwella istennő papnője egy küldetésre indul: egy különleges térkép segítségével meg kell találnia Fidiort, és át kell ott adnia egy fejéket az istennőjének. A fejékről hamar kiderül, hogy valójában egy mágikus tárgy, amelynek birtoklása azt eredményezi, hogy időről időre egy árnyék tolakszik be Kaat elméjébe, s ez az árnyék egy hajdanvolt kyr kisasszonyról és annak testvéreiről mesél, miközben a képek hatására felidéződnek Kaatban saját gyerekkori emlékei. A másik történet-szál főszereplője pedig nem más, mint az említett kyr kisasszony, Alyssya, aki titokban ikernővérét helyettesíti az egyik Császár-szigeten. Az alkalmi cserét nővére, Syshja kéri tőle, aki egy rejtélyes – és mint kiderül, gyilkos – könyvet akar kicsempészni a szigetről. A két testvér abban bízik, hogy a személycserét senki nem veszi majd észre – hiszen az ikrek a megtévesztésig hasonlítanak egymásra –, a dolgok azonban, természetesen, nem így alakulnak.

Mint látható, az alaphelyzet (küldetés, személycsere), ill. az egyes történetelemek (mágikus tárgyak) semmiben sem térnek el az efféle regényekben megszokottaktól. Miben rejlik akkor a *Tűzön, vízen, árnyékban* érdekessége? Mindenekelőtt abban, hogy az átlagos fantasy-regényekhez képest jóval összetettebb poétikai sajátosságokat mutat. Bár az ilyen típusú könyvekhez hasonlóan a cselekmény itt is kiemelt szerepet játszik – s ezért nem is nélkülözi a kötelező kalandos elemeket (kardpárbaj, szökés a szigetről, tengeri vihar) –, mégsem csupán az elbeszélte eseményeken van hangsúly. A szöveg mélyebb rétegeiben olyan összefüggésekre bukkanhatunk, amelyek túlmutatnak a primér szórakoztatáson, és magáról a szövegről, annak természetéről árulnak el valamit. A M.A.G.U.S.-regények többségével ellentétben itt nem egy kalandozó a főszerep, ennek folytán pedig a küldetés motívuma is módosuláson megy keresztül. Az Alyssyával törtétek nem tekinthetők küldetésnek, hiszen a kyr kisasszony csupán testvérének próbál meg segíteni azzal, hogy egy időre a bőrébe bújjik. Kaat kapcsán már egyértelműbben beszélhetünk küldetésről (egy mágikus tárgyat kell eljuttatnia a megfelelő helyre), az ő esetében azonban a motiváció kérdése marad homályban. Többször is történik rá utalás, hogy egy istennője által ráruházott feladatot hajt végre, ennek a feladatnak a lényegét azonban ő ugyanúgy nem érti, mint az olvasó. A történet végén sem derül ki, hogy miért kellett Kaatnak a fejéket Fidiorba vinnie, s mi a célja e tárggyal Orwellának.

A célulnak ez a fajta felfüggesztése szokatlan eljárás egy küldetéses fantasy-regényben, ám minden jel arra mutat, hogy Boomennél mindez tendenciózus módon történik. Ha szemügyre vesszük a kyr

hölgyek cselekményszálát, ott nagyon hasonló megoldással találkozunk. Syshja ellop egy könyvet a Császár-szigetről és elviszi Ladyrba, ahol a könyv megöli az anyját. Nem tudjuk meg sem azt, hogy miért vitte el a könyvet, sem pedig azt, hogy a könyv miért ölte meg a kyr dámát. A regény végén Syshja visszahozza a könyvet a Császár-szigetre, és elhibázott lépésnek minősíti a saját küldetését. A regénynek ez a cselekményszála azzal zárul, hogy Syshja visszatér rettegett férjéhez, az azonban, hogy mi lesz a kyr nővérek további sorsa, homályban marad. Mint látható, a regény többszörösen is szembemegy – részben a motivációk elrejtése, illetve az információk visszatartása, részben pedig a célelv felfüggesztése révén – a küldetéses fantasyk egyik fontos elvárásával: a kaland beteljesítésével.

A célelv felfüggesztése mellett a regényben fontos szerephez jut az átjárás alakzata is. Nem csupán az egyéb M.A.G.U.S.-regényekből ismert térkapukra kell gondolnunk, amelyek a világ különböző helyszíneit kötik össze, lehetővé téve a szereplők számára, hogy néhány perc alatt nagy távolságokra jussanak el. Bár a regényben ezek is fontos funkciót töltenek be, az átjárás kérdése ennél sokkal összetettebben jelenik meg. Mindenekelőtt a regényalakok közötti kapcsolatot kell kiemelnünk. Már a regény felütése – „Egy árnyék máskál a fejemben”⁸ – jelzi a két figura közti szoros kapcsolatot. A Kaat fejében megjelenő árnyékról hamarosan kiderül, hogy nem más, mint egy valaha élt kyr kisasszony, Alyssya „lenyomata”. Alyssya alakja és története innentől fogva Kaat fejében bontakozik ki, mégpedig – mint utaltam rá – a fejének köszönhetően. A fejék, amelyet korábban Alyssya birtokolt, most Kaatnál van, és ez teszi lehetővé, hogy az Orwella-papnő fejében megelevenedjék a történet. Az átjárást a két nő között tehát a fejék biztosítja. Az Alyssya-árnyék rendszeresen meglátogatja Kaatot, a történet egy pontján azonban az addig egyirányú viszony megfordul; a mentális képességeket megzavaró orzóviharban Alyssya egyszerűen csak egy lányt lát, akinek a leírása tökéletesen illik Kaatra.⁹ Noha magyarázatot (egyelőre) nem kapunk arra, hogy mindez hogyan történhetett, teljesen nyilvánvaló, hogy ezúttal Kaat lépett át Alyssya fejébe.

A térkapuk és a fejék mellett az álmok és a tükrök is az átjárás lehetőségét rejtik magukban. A kyr nővérek Morgena istennő segítségével az Antissnak nevezett álomsíkon – fizikai testüket maguk mögött hagyva – rendszeresen találkoznak. Ehhez hasonló feladatot lát el a Császár-szigeten elhelyezett tükör is, amelyet azonban Syshja férje dühében összetör. Érdemes megjegyezni, hogy a tükör nem csupán átjáróként szolgál, de jelként is működésbe lép (a tükör eltörése a balszerencse hírnöke), emellett pedig az önreflexió eszközeként is szolgál. Poétikai szempontból különösen ez utóbbi lesz fontos.

Az utószóban Boomen utal rá, hogy szeretett volna egy olyan történetet írni, amely valamiképpen a történetekről is szól. Ennek megfelelően a regény az önreflexív elemek széles repertoárját vonultatja fel. A tükrök gyakori felbukkanása mellett az önreflexió példáiként értelmezhetőek azok a szövegrészek, ahol a szereplők saját történe-

8 BOOMEN, *I.m.*, 9.

9 *Uo.*, 326–327.

10 *Uo.*, 342.

11 *Uo.*, 411.

12 Raoul RENIER,
*Miért van elegem
Tolkienből?* =
<http://hobbitfalva.uw.hu/xxx/irasok/KZSmiertvanelegemtolkienbol.pdf>
[Letöltve:
2015.09.26.]

13 BOOMEN, *I.m.*,
362.

tük lehetséges irodalmi vonatkozásaira utalnak. Az Alyssyát a Császár-szigetről kiemenekítő hajóskapitány, Pílyl-on Pílanqyl ekként reflektál a velük történetekre: „Bárhonnan is nézem, romantikus így megmenteni a gyönyörű hercegkisasszonyt. Mint a legszebb históriás énekekben.”¹⁰ Ehhez hasonló eljárással találkozunk akkor is, amikor a kilencéletű kalózkapitány, Síkos Edin e szavakkal fordul Alyssyához: „Ki tudja, talán még ebből a mi históriánkból is efféle mese alakul egyszer. [...] A kyr nagyasszony és a megmentői – szavamra, krónikások, dalnokok számára kívánczozó történet! Majd azokon számon kérheti, asszonyom, ha valami tódításon kapja őket!”¹¹ Ez utóbbi jelenet utalásként is felfogható a műfaj klasszikusának, *A Gyűrűk Urának* az egyik híres jelenetére, amelyben Frodó és Samu arról beszélgetnek, hogy történetüket egyszer majd megéneklék, s az utókor úgy fog emlékezni rájuk, mint bátor hősökre. Ez az utalás már csak azért is érdekes, mert a M.A.G.U.S. világot meglehetősen ambivalens viszony fűzi J. R. R. Tolkien művéhez. Egyrészt – akárcsak a poszttolkien fantasy túlnyomó többsége – átvész belőle „kötelező” elemeket (itt is vannak orkok, törpök és tündék, azaz elfek), ám ezek – a tolkienista fantasy túlnyomó többségével ellentétben – jelentősen átfórmálva jelennek meg. Másrészt ismeretes Kornya Zsolt markáns véleménye *A Gyűrűk Uráról*, amely hatással lehetett arra, hogy a M.A.G.U.S. világképe meglehetősen távol esik a tolkien eszményektől.¹² Tanulságos, hogy mindaz, amit Kornya Tolkiennek hibaként felró, általában véve nem jelenik meg a M.A.G.U.S.-regényekben, függetlenül attól, hogy szerzőjük kedveli-e Tolkien vagy sem.

A regényalakok nemcsak utalnak arra, hogy a velük megesett kalandok miként ölthetnék egy történet formáját, hanem olykor maguk is történeteket mesélnek. Ezek a történetek a történetben szintén az önreflexió eszközeiként funkcionálnak. Közülük elsőként Joressyl történetét emelném ki, amely a regény *mise en abyme*-jeként is értelmezhető. A néhány soros történetet Émelly, a harmadik nővér meséli Alyssyának, jellemző módon az álomsíkon:

Joressylnak, Morgena egyik anyrjának van erre egy története. Ebben egy képről beszél, amit véletlen idézett fel magában. Egy embert látott, aki egy könyvet böngészett. Ez az ember egy tanbeszédet olvasott, amelyben Joressyl elmondta, hogy őt látja ott olvasni. Akár egy tükörgyűrű.

– Hm – mondta Alyssya. – És mi a történet vége?

– Nincs vége – mosolygott Émelly. – Ennyi az egész.¹³

Az Émelly által előadott történet – amellet, hogy lényegében Csuang Ce híres példázatának parafrázisa, s ily módon is reflektál saját irodalmiságára – azért is fontos, mert hozzájárul a két fő cselekményszál egymáshoz való viszonyának tisztázásához. A történetben Joressyl egy embert pillant meg egy mentális képben, aki viszont magát Joressylt látja, s a kör ily módon bezárul. A regényben hasonló helyzettel találkozunk. Kaat fejében megjelenik Alyssya története, akinek viszont – a történet egy igen zavarbaejtő pontján – a fejében megjelenik Kaat. A

két cselekenyszál egymáshoz való viszonya innentől felcserélhetővé válik, hiszen Alyssa és Kaat történetei egymást tükrözik.

A szöveg azonban nem áll meg ezen a ponton. Amikor Pílyl-on Pílanqyl visszahívja Alyssyát az álomsíkról, a következőket olvashatjuk: „Mielőtt engedett volna Pílanqyl hívásának, Alyssa egy embert látott, kezében egy könyvvel. Az az ember arról olvasott, hogy a *kyressa* fölébredt.”¹⁴ Vajon ki lehet az az ember, akit ébredése pillanatában Alyssa megpillant? E ponton eszünkbe juthat Lewis Carroll klasszikusának, az *Alice Tükkörországban* az a jelenete, amelynek során Alice meglátja az alvó Fekete Királyt, s a lány kérdésére, hogy vajon miről álmodhat, Subidu azt válaszolja, hogy róla, Alice-ról. Nem véletlen, hogy éppen erre a jelenetre utal *Körkörös romok* c. elbeszélésének mottójában Jorge Luis Borges. Borgesnél is, akárcsak Carrollnál, arról olvashatunk, hogy az egyik szereplő álmodja a másikat. Mint láthattuk, Boomennél is erről van szó, de nem csak erről. Amikor Alyssa meglátja azt az alakot, aki a kezében egy könyvet tartva éppen róla olvas, akkor a tükröződések játékában egy újabb dimenzió nyílik meg. A kérdésre, hogy kit pillant meg Alyssa, végső soron Borgesnél találjuk meg a választ, aki *A Don Quijote apró csodái* c. esszéjében a következőket írja: „Azt hiszem, rátaláltam a magyarázatra: az efféle megfordítások azt sejtetik, hogy ha lehetséges, hogy egy képzelet alkotta mű szereplői olvasók, illetve nézők, akkor az is lehetséges, hogy mi, olvasók, illetve nézők, merő fikciók vagyunk.”¹⁵ Lehetséges tehát, hogy Boomen regényében az álomsíkot elhagyó Alyssa magát az olvasót pillantja meg, aki éppen Boomen *Tűzön, vízen, árnyékban* c. regényét olvassa, amelyben Alyssa...

Végezetül – akárcsak a szerző *Morgena könnyei* c. regényében – itt is megjelenik az önreflexió egyik kedvelt alakzata, a színház. Kaat a regény végén látogatást tesz egy gakeriszínházban, vagyis egy olyan bábszínházban, ahol a megvilágított bábok árnyékai egy kifestett vásznon válnak láthatóvá. Amellett, hogy az árnyék metaforája egyértelműen utal a Kaat fejében kibontakozó történetre, maga az előadás is kyr kisasszonyok történetét hozza játékba. Az előadott darab egy szerelmi történet, amelyben egy szerelmespár, Yssysa és Munerir románcába és viszontagságos kalandjaiba nyerhetünk betekintést. A főszereplők neveinek csengése emlékeztethet bennünket Syshja és az érte rajongó kyr kapitány, Myrnyr nevére, történetük azonban nem feleltethető meg egy az egyben a kyr hölgy és a kapitány történetének. Így nem annyira értelmezi azt, mint inkább felhívja a figyelmet az efféle történetek közti hasonlóságra.

Mint látható, Jan van den Boomen *Tűzön, vízen, árnyékban* c. regénye számos olyan eljárást működtet, amelyek poétikai szempontból is érdekessé teszik a szöveget, és egyértelműen kiemelik a hasonló alkotások tömkelegéből. A regény többféle elvárásnak is eleget tesz: hiteles karakterei, jól megszerkesztett cselekményvezetése és részletes világábrázolása révén tovább színesíti a M.A.G.U.S. világát, ugyanakkor pedig az igényes irodalomhoz szokott olvasók számára is tartogat ínycségeket. Nem utolsósorban pedig igazolja azt az állítást, mely szerint attól, hogy egy könyv logós, még lehet jó. Sőt.

14 *Uo.*, 365.

15 Jorge Luis BORGES, *A Don Quijote apró csodái*, ford. SCHOLZ László = *Uő.*, *Az örökkévalóság története*, Európa, Budapest, 1999, 234.